

Jan Józef Lipski

Konferencja poświęcona pracom nad Podręcznikiem uniwersyteckim historii literatury polskiej

Biuletyn Polonistyczny 10/29, 5-9

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN

1. KONFERENCJA POŚWIĘCONA PRACOM NAD PODRĘCZNIKIEM UNIWERSYTECKIM HISTORII LITERATURY POLSKIEJ

/10 maja 1967 r./

/zob. BP, zesz. 26/27, s.5-8/

Ponieważ prace nad Podręcznikiem historii literatury polskiej są już dość znacznie zaawansowane w partiach dotyczących epoki przedrozbiorowej - zorganizowano naradę roboczą, w szerszym tym razem gronie, celem skonfrontowania opinii i postulatów w oparciu o materiał zarysowującego się już konturu części Podręcznika poświęconej Oświeceniu - pióra doc. M. K l i m o w i c z a - i sylwetkę J.I.Kraszewskiego - pióra prof. W. D a n k a. /Wyodrębnione sylwetki autorskie stanowią nb. jeden z najtrudniejszych problemów kompozycyjnych i kompozycyjno-merytorycznych dla redakcji Podręcznika/.

Krąg zaproszonych gości oraz ściśle określone ramy tematyczne dyskusji nadawały jej charakter ściśle roboczy, konkretnie związany ze stanem prac i ich potrzebami, co nie przeszkodziło, iż dyskusja dotyczyła m.in. i niektórych węzłowych zagadnień omawianej epoki oraz wyłonionych przez dyskutowany materiał ogólnych zagadnień metodologicznych.

Naradzie przewodniczył prof. Kazimierz W y k a, dyrektor IBL i naczelny redaktor Podręcznika. W zagajeniu przedstawił on pokrótce zasadnicze założenia pracy nad Podręcznikiem, przede wszystkim decyzję o uwydatnieniu w Podręczniku rozwoju procesu historycznoliterackiego - wraz ze wszystkimi korzyściami i zarazem utrudnieniami stąd wynikającymi.

Dyskusja poświęcona dotychczas napisanym partiom części oświeceniowej Podręcznika ześrodkowała się wokół trzech grup zagadnień:

- 1/ problemów związanych z metodologicznymi i kompozycyjnymi założeniami Podręcznika;
- 2/ ogólnych zagadnień metodologicznych, wiążących się bezpośrednio z dyskutowanym materiałem;
- 3/ konkretnych zagadnień interpretacyjnych, dotyczących zarówno generalistów epoki, jak i szczegółów.

W dyskusji nad pierwszą grupą zagadnień wypłynęły przede wszystkim: sprawa dynamizmu ujęcia materiału w Podręczniku; problem indywidualnego spojrzenia autorów na literaturę; zagadnienie stosunku do aktualnego stanu badań; sprawa wybiegania poza literaturę sensu stricto, a raczej więcej: zamierzonego ukazywania literatury w ścisłym, integralnym związku z kulturą; konsekwencje przyjętych rozmiarów podręcznika.

Założenie dynamicznego, procesualnego ujęcia materiału podręcznikowego - naruszające w dużym stopniu tradycyjne schematy podręcznikowe - nie wywołało protestu dyskutantów, przeciwnie, zgodnie postulowano dynamizm ujęcia; różnice wystąpiły jedynie w ocenie stopnia uzyskanych pod tym względem wyników. Tak więc dr H. H i n z za szczególną zaletę pracy doc. M. Klimowicza uważał dynamiczne widzenie Oświecenia /zdając sobie przy tym sprawę z utrudnień, jakie to stwarza autorowi/, gdy tymczasem dr E. R a b o w i c z postulował większy dynamizm ujęcia - zresztą głównie w stosunku do całości życia kulturalnego epoki, a więc materiału, który wbrew założeniom ma tendencje do statycznego układania się w "tło". Doc. Cz. H e r n a s /współautor Podręcznika, pracujący nad jego częścią poświęconą barokowi/ w związku z żądaniami dynamicznego i dramatycznego przedstawienia procesu zwracał uwagę na dwie strony tego postulatu, zobowiązującego zarówno do ukazania ciągłości, jak złożoności podstawowych zjawisk. Sprawie indywidualnego spojrzenia badacza, który jest zarazem autorem Podręcznika, na literaturę i epokę, poświęcił część swych uwag prof. Z. L i b e r a. Wskazując na nieunikniony fakt czerpania przez podręczniki szkolne, popularyzacje itp. z tworzonych Podręcznika - który w ten sposób na długi czas ukształtuje widzenie wielu spraw dotyczących

historii literatury polskiej - ostrzegał przed zbyt daleko posuniętym indywidualizmem ujęć.

Zagadnienie poruszone przez prof. Libera ściśle wiąże się ze sprawą podjętą przez szeroki krąg dyskutantów, mianowicie sprawą stosunku do aktualnego stanu badań. W szczególności wiele uwagi poświęcił temu dr Rabowicz. Prof. Libera zajął się w swej wypowiedzi raczej obszarem zagadnień spornych, postulując - w związku z typowym i charakterystycznym dla polskiego XVIII-wieczna zjawiskiem utworów o nieustalonym autorstwie - stawianie problemów otwartych, nie rozstrzygniętych definitywnie. Postulat ten znalazł mocne poparcie w wypowiedzi prof. Wyki.

Sprawa ukazywania związków literatury z szerszym kontekstem kultury była poruszana we wszystkich niemal wypowiedziach. W szczególności znaczną rolę takiemu ujmowaniu problemów literackich przypisywał prof. Libera, widząc w nim przeciwieństwo ujmowania literatury jako zbioru sylwetek.

Zagadnienie związków literatury z szerszym kontekstem kulturalnym, a przede wszystkim instytucjonalnym epoki, wzbudziło szereg wątpliwości natury metodologicznej i metodologiczno-terminologicznej. Tak więc dr Rabowicz zakwestionował użyty w pracy doc. Klimowicza termin "ośrodek dyspozycyjny" /w związku ze zjawiskiem aktualizowania się życia kulturalnego w Warszawie itp./ jako ahistoryczny. Doc. Hernas polemizował z tym stanowiskiem, wskazując na konieczność posługiwania się terminologią dwudziestowieczną dla zjawisk, których ujęcie możliwe jest dopiero dziś dla badacza posługującego się odmiennymi od XVIII-wiecznych ujęciami.

O konsekwencjach przyjęcia określonych rozmiarów podręcznika mówił głównie prof. M. P i s z c z k o w s k i. Zdaniem jego, przyjęcie koncepcji pośredniej między "małym" a "wielkim" podręcznikiem - odpowiada potrzebom uniwersyteckim. Pozwala to zachować właściwą proporcję między czynnikami syntetycznymi i konkretnymi literatury.

Dyskutowany materiał dał okazję do zarysowania paru zagadnień poruszonych na konferencji w ścisłym związku z konkretnymi problemami historycznoliterackimi. Tak więc wiele głosów dyskusji skupiło się wokół sprawy ujęcia poezji konfederacji barskiej. Dr A. W i t k o w s k a, poparta przez prof. M. J a-

n i o n, zwróciła uwagę na dwuaspektowość tej poezji: jako zjawiska wyłącznie XVIII-wiecznego i jako reinterpretacji romantycznej, która dziś uniemożliwia prawie ściśle historyczne, XVIII-wieczne widzenie; z poezją barską wiąże się również zagadnienie wielości kryteriów oceny: należy tu mianowicie brać także pod uwagę wyznacznik swoistości zjawiska.

Zagadnienie interpretacji poezji barskiej wywołało ożywioną dyskusję, dotyczącą zresztą głównie konkretnej sprawy historycznoliterackiej.

Równie żywą dyskusję wywołała sprawa roli sarmatyzmu w epoce, i to również w związku z podstawowymi zagadnieniami metodologicznymi: ciągłości procesów i ich złożoności. W szczególności sposób ujęcia roli sarmatyzmu przez doc. Klimowicza kwestionował dr Hinz. Zdaniem jego, sarmatyzm, jako kompotent polskiego Oświecenia, rozumianego jako specyficzny rezultat starcia się europejskiej tendencji oświeceniowej z polskim sarmatyzmem, był zjawiskiem bardzo złożonym /m.in. republikanizm sarmacki, swojskość - przeciwstawiona uniwersalizmowi Oświecenia itd./. Na syntetyczny charakter polskiego Oświecenia /"Oświecenie wobec sarmatyzmu", nie zaś "przeciw sarmatyzmowi"/ zwrócił obszernie uwagę doc. Hernas.

W dyskusji i w poszczególnych wypowiedziach poruszono ponadto mnóstwo spraw konkretnych, niekiedy dużej wagi dla rozumienia epoki. Dyskusję wywołał m.in. problem silnej mieszczańskości programu polskiego Oświecenia - której to interpretacji sprzeciwiali się, dążąc do ograniczenia formuły, dr Rabowicz, kwestionujący niektóre zaszeregowania, i doc. E. R z a d k o w s k a. Doc. Klimowicz, zgodził się, iż z konieczności porównania zjawisk polskich z francuskimi wynikać pewne nie zamierzone przez niego przeakcentowanie mieszczańskości polskiego Oświecenia. Innym zagadnieniem były związki epoki z renesansem i barokiem /dr Hinz i doc. Hernas akcentowali wewnętrzną sprzeczność sytuacji, w której postulatem było przerwienie nurtów do renesansu, a powszednią rzeczywistością - faktyczne bogate inspirowanie się barokiem/, a dalej sprawa stosunku komponentów w syntetycznej sytuacji literackiej epoki, poruszona przez dr T. K o s t k i e w i c z o w ą.

Nie sposób oczywiście wymienić wszystkich zagadnień i konkretnych spraw poruszonych w czasie konferencji, na której, zgodnie z roboczym jej charakterem, zajmowano się zarówno generaliami, jak konkretami. M.in. obszerną listę konkretnych pytań do rozważenia wysunął prof. Piszczkowski. Mimo jednak ogromnej liczby poruszonych spraw dyskusja nie tylko nie rozproszyła się, lecz doprowadziła do zarysowania konkretnych postulatów.

Na zakończenie odpowiadał dyskutantom doc. Klimowicz. Ponieważ dyskusja przyniosła zasadniczo akceptację generalnej linii jego części podręcznikowej - ograniczył się w zasadzie do niektórych tylko zagadnień spornych.

Druga część konferencji, poświęcona sylwetce Kraszewskiego, pióra prof. Danki - dotyczyła zasadniczo problemu klasyfikacji materiału literackiego, jakim jest twórczość Kraszewskiego, problemu autobiografizmu niektórych powieści Kraszewskiego oraz zagadnienia ścierania się w twórczości tego pisarza tendencji postępowych i konserwatywnych. W szczególności prof. M. Ż m i g r o d z k a miała wątpliwości co do celowości przyjętej klasyfikacji powieści Kraszewskiego, a prof. Janion - co do sposobu wiązania jego biografii z twórczością.

Również i w tej części konferencji poruszono szereg problemów szczegółowych, których nie sposób omówić w ograniczonym objętościowo sprawozdaniu.

Konferencja przyniosła wiele konkretnego materiału, który z pewnością nie tylko ułatwi autorom ich dalszą pracę - lecz również da wiele korzyści redakcji Podręcznika, ponieważ szereg poruszonych zagadnień wiązało się bezpośrednio z decyzjami kompozycyjnymi i redakcyjnymi całości Podręcznika.

dr Jan Józef Lipski

2. Z PRAC DZIAŁU LITERATURY STAROPOLSKIEJ

A. Sprawozdanie z zebrania

w dniach 30-31 marca 1967 r.

Zebranie obejmowało dyskusję nad uprzednio rozesłanym projektem "Słownika staropolskich gatunków literackich", przygotowanym przez pracowników Działu, oraz pięć referatów.